КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
KOOPERATYWNA RESPUBŁYKA
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 3.
БЕРЕЗЕНЬ
MARZEC
1939.
РІЧНИК XII.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

„ГУРТ" ЗМІНИВ КОНТРАГЕНТА.

Всупереч тому, що досі заявляв голова „Гурту" п. Волошиновський, волинський союз „Гурт" зфузіонувався не зі Союзом Рільничих та Зар. госп. кооператив, а зі Союзом споживчих кооператив „Сполем". Як повідомляє „Волинське Слово" на зміну патрона вплинуло те, що

> „Сполем" має власні кооперативні фабрики і гуртівні на Волині та має можливість забезпечити товарами свої кооперативи по дешевших цінах. Крім того „Сполем" є старий вироблений і добре зорґанізований союз, що має значний досвід і поважні кооперативні традиції".

„Гурт" у хвилі фузії й своєї ліквідації обєднував 40 районових господарсько-споживчих кооператив, що мали разом 140 міських та сільських крамниць на Волині та коло 24 тисяч членів. Серед членів було 70% Українців.

„Сполем" мав до цього менту на Волині 82 кооперативи, з того понад половина були українські кооперативи. З приєднанням „Гурту" стан посідання „Сполем" дорівнює числом торговельних місць другому союзові, що діє на Волині — Рільничих і зар. госп. кооператив. У той спосіб волинська споживчо-господарська кооперація поділена рівно між двома кооп. союзами.

ПОЛЬСЬКИЙ 3-ЛІТНІЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЛЯН.

Плян дальшої інвестиційної акції в Центральній Окрузі Промислу та в інших ділянках представив комісії польського Сойму дня 15. лютня ц. р. міністер фінансів інж. Е. Квятковскі. Плян розложено тим разом на три літа. На 1939 рік пропонують такі видатки:

Властиві інвестиції, на основі інвестиц. закона, 666 міліонів (третя частина з дволітнього видатку 2000 міліонів зл.); інвестиції, що предбачені в держ. бюджеті, 216 міл., ремонт і консервація 42 міл., обслуга інвестиц. зобовязань у бюджеті (відсотки) 156 міл., Фонд Праці 70 міл., будівельна акція 43 міл., уділення кредитів товарами і для заграниці 36 міл. До того можна дочислити інвестиції самоуправних орґанів 115 міл., Шлеського воєвідства 31

міл., інвестиції держ. підприємств 55 міл. Разом 1451 міл. зл. Коли відчислити обслугу довгів і ремонти, остає нетто на публичні інвестиції 1250 міл. злотих.

Звідки взяти потрібні на це фонди? Очевидно, інвестиції держ. бюджету покриє той же бюджет (216 міліонів); на решту треба найти інші джерела. Ці джерела це: в першу чергу свіжі впливи суспільних обезпечень, відтак ПКО і інші державні банки. Влада передбачує: з фондів сусп. обезпечень протягом трьох літ 500 міл., з банків приплив ощадностей 400 міліонів, заграничні кредити готівкою й товарами 150 міл., внутрішний товаровий кредит 75 міл., внутрішній емісійний ринок 90 міліонів; разом за три роки максимально 1025 міліонів. Це значить, що на 1939 р. припаде з того третина, біля 340 міліонів зл.

Звідки влада думає взяти решту проєктованого капіталу, міністр Квятковскі ясно не сказав. Обмежився до заяви, що підвищувати податків не можна, внутрішніх позичок затягати не буде, на заграничні великих надій не має. Оставала б остання дорого: емісія банкнотів. Міністр заявив тільки загально, що емісія мусить іти рівнобіжно зі зростом господарських оборотів. Преса коментує реферат і заяви міністра Квятковского на ріжні способи. Дехто вказує на рівночасну зміну статута Польського Банку, про яку реферуємо окремо.

НАЙВАЖНІША ПОЛЬСЬКА ПОДІЯ.

Безумовно на перше місце серед усіх подій в Польщі в останньому часі вибивається зміна статуту державної емісійної установи — Банку Польського. Сталася вона дня 13. лютня ц. р., коли зміну цю ухвалив загальний збір акціонерів Б. П.

Головні зміни торкаються наступних параґрафів статуту: 51, 52, 55, і 58. Новости, внесені новим текстом названих точок полягають ось у чому:

Дотепер Банк Польський, як установа наділена привілеєм емітування грошевих знаків, міг випустити лиш таку кількість обігових знаків, щоби найменше 30% тої емісії мало покриття в запасі золота або рівновартних валют, що переховується у скарбницях Б. П. Значить, дозволена сума емісії була означена відносним способом, у реляції до кожночасового покриття.

Нові постанови зміняють цей стан у засадничий спосіб. Вони говорять, що без огляду на покриття Б. П. матиме право випустити на 800 міліонів, а за згодою міністра скарбу до 1200 міліонів грошевих знаків; вся решта емісії, поза тим контиґентом, мусить мати покриття в золоті у висоті 40%.

Створено спеціяльну назву на непокриту емісію: вона буде зватися „фідуціярною емісією".

Для того, щоби ясніше зрозуміти характер і тенденцію реформи, треба поглянути, який був дотеперішній фактичний стан.

Біланс Б. П. за другу декаду лютня подає: обіг банкових білєтів 1325 міл. злотих, запас золота 446 міл. злотих, покриття 30,79%. За новими нормами Банк, маючи ту саму кількість золота, зможе випустити в обіг 1115 міл. зл. + 800, евентуально навіть + 1200 міліонів злотих, отже 1915, евентуально 2315 міліонів зл. Це дає велику розпряжність емісійних можливостей.

Якуж квоту з тої емісії зможе в Банку позичити держава на свої потреби? Говорять про §§ 55 і дальші. Державний скарб має право: а) на безпроцентовий кредит на отвертім рахунку до висоти 150 міл. (давніше 100 міліонів); б) опроцентованого кредиту до висоти 515 міліонів. Окрім того Б. П. має право закуповувати процентові папери (очевидно треба тут розуміти передовсім такі папері, як державні позички і облігації): до висоти 200 міліонів (дотепер 150). Врешті є предбачена можливість приймати кредитові білєти державного скарбу (бони) — до висоти 400 міл. злотих. Разом отже державний скарб може взяти з Б. П. на свої потреби в дорозі кредиту 860, евент. 1260 міліонів зл., цебто якраз усю т. зв. фідуціярну емісію.

Такі є найважніші постанови нового статуту Б. П., які викликали скрізь велике заінтересування, а навіть побоювання грядучої інфляції. Міністр скарбу у парляменті, з приводу тієї події, подав успокоюючу заяву, що влада „не буде від банку вимагати річей, що були би чужі завданням емісійної установи..."

Представники торговельно-промислового світу роблять і собі надії, що „нові емісійні можливости будуть належно використані", в тім сенсі, що якісь кредити дістануться приватній торговлі і промислові. Урядові круги на це покищо мовчать, затурбовані передовсім фінансуванням інвестиційного пляну.

ЩО БУЛО, А ЧОГО НЕ БУЛО В ПРОМОВІ КАНЦЛЄРА!

Промову канцлєра Німеччини, Адольфа Гітлєра, у 6-ту річницю його приходу до влади, можна було правильно оцінити і вповні зрозуміти щойно у перспективі деякого часу. Тимто й ми не відгукувалися на неї відразу.

Поза чисто політичними моментами в промові бреніла цим разом голосніше, як у давніших виступах Гітлєра, струна господарських турбот. Канцлєр признав отверто, що господарське положення Німеччини тяжке; вину однак за це скидав на противну сторону — тих, що з нею провадили велику війну, а потім стягнули від неї величезні воєнні репарації. Канцлєр признав, що війна нищить народи (дуже цінне признання в устах мілітариста); обернув однак це твердження вістрям в бік противника, доказуючи, і не без підстав, що війна Анґлії не принесла матеріяльних користей, радше шкоди.

Канцлєр Німеччини говорив про кольонії. Але цікаве, що не

назвав по імени ані одної з колишніх німецьких: ані Камеруну, ані Танґанайки, ані іншої. Виходило б, що Німеччина не настоює на звороті означеної території, а домагається взагалі рівної участи нім. народу у поділі природних багацтв світа. Справу поставлено ширше і засаднично; це дає дещо до думання.

Драматичний призвук мало місце про сучасне примусове положення німецького народу: або експортувати, або згинути. А що згинути ніякий нарід не хоче, німецький нарід буде експортувати, чи комусь це миле, чи ні. Характеристичне, що не лиш в цій частині промови, а й взагалі у цілій промові майже не було бесіди про автаркію, самовистарчальність і т. д. Клич „експортувати!" говорить не про автаркію, а про щось цілком відмінного: про бажання торговельної виміни. Це клич з арсеналу господарського лібералізму, байдуже, чи канцлєр того свідомий чи ні!

Звертає на себе увагу також і той факт, що канцлєр признав господарську непродуктивність видатків на збросння. Це не значить, що він проти них, навпаки, він заповів їх продовження, як історичну конечність. Одначе таке поставлення справи, є новістю у виступах А. Гітлєра; мало того, воно є доказом тверезого сприймання важних господарських проблєм.

ЗБІЖЕВІ ПРЕМІЇ Й ЦІНА ЗБІЖЖА.

Прийнявши, що в Амстердамі можна за 100 кґ. жита дістати 10,68 зл., фахові часописи подають таку калькуляцію рентовности експорту жита з Польщі:

ціна в Амстердамі	10,68 зл.
вивозова премія	7,— зл.
разом	17,68 зл.

Від тої квоти треба відчислити безпосередні кошти:

а) кошти місцевої кооперативи у границях 50—75 сот. від квінтала, середньо	0,60 зл.
б) кошт транспорту від кооперативи (в центрі Польщі) до Данціґу	2,25 зл.
в) кошт транспорту від Данціґу до Амстердаму	1,75 зл.
разом	4,60 зл.

Відбивши цю квоту від тої, яку дістає на руки експортова фірма: 17.68 — 4,60, дістаємо зл. 13.08. Таку квоту можна би теоретично виплатити доставцеві на місці, себто хліборобові продуцентові.

В практиці одначе так не може бути, бо збіжжа приходить до місцевого скупщика (кооперативи) занечищене, нераз на 20%. Далі треба числити ще нераз доставу збіжжа до залізн. стації, отже в дійсности для селянина остає 10—12 зл. — в найліпшому разі.

Беззастережені прихильники премій твердять, що вони є конечні, бо якби не премії, то продуцентові на місці не можна би дати більше, як яких 6 злотих.

Нам здається, що центр справи не у самій повищій калькуляції, а в тім, які кількости збіжжа можна взагалі ульокувати на заграничних ринках, і які справді ульоковується. Бо не сама висота ціни рішає, а та обставина, **яка кількість продавців може справді одержати ту ціну.** Ціна безріг на торговиці не мусить піти в гору, коли трапиться один чи два випадки, що хтось комусь заплатив ліпшу ціну; вона піде в гору аж тоді, коли таких випадків буде помітне число.

Дійсність показує, що з Польщі вивозиться останніми роками пересічно 5—6% цілої продукції збіж. В кампанії 1937/38 вивезено 210.000 тон збіжжа, в 1938/39 покищо не більше, як в попередньому році. Такий незначний убуток товару з краєвого ринку та ще по низьких цінах, не може мати більшого значіння для формації цін на краєвих ринках, де йде в оборот на ринку річно коло 3 і пів міліонів тон зерна.

До 1. квітня 1938 р. обовязувала в Польщі (один рік) заборона вивозу збіжжа. Від того дня вивіз є вільний, а навіть діють вивозові премії. Польща не має постійного надміру збіж і тим пояснюється її неодностайна торговельна політика. Є чимало людей, що радять махнути рукою на вивіз і зайвий видаток премій, та взятися до перерібки збіжжа внутрі краю, прим. на спірт; попри це радять збільшити внутрішню спотребу зерна населенням.

Зниження норми перемолу жита на хлібову муку (до 55%) іде власне по лінії тих домагань. Ходить про те, щоби збільшити краєву спотребу жита; при тім збільшилася б також продукція ґрису на пашу.

ХТО ПОНОСИТЬ КОШТИ?

Від вересня діють оплати від перемолу. З оплат цих нагромаджується фонд, що вже перейшов 20 міліонів злотих. Вже є ріжні проєкти, як зужити цей фонд, очевидно відмінні від первісного його призначення. Але досі ще широка опінія не має ясної відповіді, хто фактично складає цей фонд, себто хто поносить їх тягар? У 3. числі півурядової „Польскі Ґосподарчей", на стор. 86, подано докладне порівнання приходів млинів в 1938 і 1937 році, з якого автор робить висновок, що оплати від млива не зменшили приходів млинів. Противно — ті доходи зросли. Отже млинарство не поносить тягару нововведених оплат. (Обчислення „П. Ґ." подаємо в хроніці цього числа „К. Р.").

Це ствердження вправді дещо суперечить тому, що говорив на зїзді хліборобських орґанізацій міністр хліборобства п. Понятовскі (він твердив, що з оплати, яка виносить 3 зл., коло 1 злотого поносить млин, (гл. К. Респ. за січень ц. р.). Одначе цим

потверджуються здогади, які ми висловили зараз по введені оплат: що ані млини не понесуть кошту оплат, ані споживач, а тільки незорґанізований, безборонний хлібороб.

Млини не тільки не могли стратити, а навіть противно, мусіли заробити в зимовому сезоні 1938/39. На це вказують наступні числові зіставлення:

Жито коштувало (на варш. біржі) у серпні 1938 р. — 15.56 зл., в грудні м. р. — 14.63 зл. Млини діставали жито майже на 1 зл. дешевше; готова хлібова мука (65%) коштувала в серпні 1938 р. 24 зл., в грудні за новий тип муки, 55%-вої, млин діставав 25 зл. 65 сот. (за 65% муку 21,55 зл.), але за ґрис, який підскочив аж о 2 зл., діставали 10,75 зл. В результаті всіх перемін млини одержують тепер навіть більше, як одержували літом м. р.

Споживач оплат не поносить, бо, як ми бачили, ціни готової муки не піднялися, противно навіть обнизилися. Остає отже тільки третє припущення, що ввесь тягар перемолових оплат упав на хлібороба, продуцента збіжжа. І так воно мусить бути; шкода тільки, що того не хочеться явно і славно признати, а признавши, поробити з того факту відповідні, для хлібороба прихильні висновки.

Тактикою „якось то буде" — справі не поможеться.

ДОЛЯ ОПЛАТ ВІД ПЕРЕМОЛУ ЗБІЖЖА.

За час від 5. вересня до 31. грудня 1938 з оплат від перемолу вплинуло до державної каси 18,5 міл. злотих.

Згідно з законом, яким ці оплати уведено в життя, сум зібраних цією дорогою можна вжити лише на підпирання вивозу чотирьох головних збіж, евентуально муки і каш. Мимо того на засіданні опініодавчої комісії, яке відбулося в кінці грудня м. р. ухвалено щось іншого. Постановлено — частину фонду призначити на збільшені закупи для державної резерви збіжжа, себто ужити на державні потреби. Другу частину рішено вжити на роздачу кредитів торгівцям збіжжа.

З компетентних місць пояснюють, що одно і друге асиґнування сум буде відбуватися кредитово, у формі зворотних позичок. Гроші ці мали би бути повернені тоді, як поправа ситуації на заграничних збіжевих ринках уможливить поширити експорт збіжжа з Польщі. Покищо вивезено деякі кількости до Німеччини, на основі компензаційної умови. В держ. елєваторах находиться двацятькілька тисяч тон збіжжа.

Коли будуть устійнені ціни на спільній польсько-німецькій конференції, тоді збіжжа це буде вивезено до Німеччини. (Здається, що це вже і сталося).

Виконування контролі над млинами і взагалі над сплатою оплат потягло за собою, як ми вже писали, збільшення бюрократичного апарату скарбових властей. У звязку з цим ухвалено

новий кредит у висоті 1 міл. зл. на новий скарбовий персонал. Дякуючи цьому, в скорому часі скарбова контроля обійме також менші млини по селах.

Одним словом — хлібороб, замість помочі, за свої гроші буде удержувати ще більшу бюрократію.

ПРОТИ ДЕМАҐОҐІЇ.

Мимо врочистого „пакту про неаґресію", що був підписаний у 1934 році між німецькою кооперацією і приватним купецтвом, тиха акція проти кооперації в Німеччині іде далі. Користаючи з політичної конюнктури, купецькі орґанізації хочуть довести до повної заборони кооперації; для публики видвигається арґумент, що мовляв, кооперація веде до колєктивізації.

Очевидно, симпатики кооперації відбивають цей наступ. Останньо забрала слово у цій справі „Nazional-Sozialistische Landpost". У вступній статті вона вияснює основні ріжниці між совітським колєктивом і кооперативою:

„Якщоб селянин не мав власної стайні, якщоб він кормлення і плекання своєї худоби передав у руки „стаєнної кооперативи", якщоб він, замість самому орати і гноїти своє поле, робив це з доручення колєктиву, як його робітник, аж тоді ми переступили б межу, що ділить німецьку кооперативу від совітського колєктиву". У другому місци статті стверджується, що основою совітського колгоспу є вивласнення. („Rundschau" 18. II. 1939).

До тих уваг одного з гітлєрівських часописів треба додати ще одну річ, яку він поминув, а яка має суттєве значіння: у большевицькому колгоспі нема: 1. добровільности вступу й виступу; 2. нема торговельної свободи у колгоспній господарці; а це є дві засадничі прикмети правдивої кооперативи.

У 30-ЛІТТЯ Т-ВА „ВІДРОДЖЕННЯ".

Будучи рухом відродження народніх мас до нового життя, не може кооперація не співчувати змаганням усіх тих орґанізацій, які собі поставили анальоґічні до неї завдання, хоч і не в суто економічній ділянці.

Одною з тих орґанізацій є наше протиалькогольне і протинікотинне товариство „Відродження".

Саме, бо дня 14. лютого 1939 р. минуло 30 літ від його оснування. У цьому ж дні, 1909 року, гурт ідейних людей, людей сильної волі та ясної, тверезої думки, почав обєднаним способом боротьбу з тяжким лихом нашого народу.

Вповні поділяємо погляд теперішньої Головної Ради „Відродження", що найкращим вшануванням ювілею заслуженого товариства було би — якби в цьому році зросли відродженецькі ряди до такої сили, що заґроза з боку отрут алькоголю й нікотини перестала би бути страшна.

З тією вірою кличе „Відродження" — а до його голосу приєднується і кооперативна преса:

„Ставайте у відродженецькі ряди до святої боротьби за перемогу тверезого духа, за силу і велич Української Нації!"

ВИПИСКИ.

„Модна є тепер поговірка про „підтягання Польщі вгору". Проявом того підтягання Польщі має бути Ц. О. П., де інвестується кількасот міліонів. Твориться низку нових промислів, розбудовується існуючі, творить свою філію (здається у Ряшеві) Цеґельскі я Познання. Питання лиш, для кого саме він буде продукувати рільничі машини?

В минулому столітті в Европі нагально розбудовувався промисл, бо суспільства скоро збагачувалися і мали щораз нові вимоги й потреби. У Польщі розбудовується промисл не в наслідок внутрішньої ринкової потреби, тільки в надії, що розбудований промисл створить потреби й конюнктуру. Тимчасом 70% сподіваних відборців зачинають животіти на лад своїх предків за царювання перших королів з династії Пястів". („Рольнік" ч. 4. 39).

У цьому ж орґані на 55 сторінці читаємо:

„Прибалтійське рільництво може інтенсифікувати, бо має польські штучні погної за ціну більше-менше 2 рази нижчу, як ми в Польщі. Якби ми могли користати з чілійської салітри, потасової соли зі Штрасфурту і т. д., то ножиці замкнулися б і ми також мали би змогу конкурувати!".

„З дослідів інж. Дзєдзіца знаємо, що господар на Поморю споживає 130 ґр. білка, а в Галичині (Малопольщі) 97 ґр.; товщів на Поморію 85 ґр., в Галичині 35 ґр., вуглеводнів на Поморю 144 ґр., в Галичині 597 ґр.".

„Знаємо, що в часі війни підупадає рільнича, а змагається промислова продукція. Фахівці обчисляють, що в ділянці збіж щойно продукція 40% вище нормального спожиття в часі мира запевняє самовистарчальність на час війни. Які ми далекі від тієї норми". („Рольнік" ч. 5. 39.).

„...Скріпелення емісійної методи не вичерпує справи. Бо і ця метода має те до себе, що її не можна прикладати далі означених границь. Наше покоління розуміється на „емісійній методі", отже на цьому інструменті не можна довго грати. І для того по якомусь часі прийде контрметода, а також буде позичка, добровільна у знаках наведення".

„...Терапію зимних і гарячих тушів напереміну прикладають в медицині часами для відтовщення пацієнта. Треба побоюватися що і в економіці наслідок буде такий самий".

(„Політика Ґосподарча" ч. 80).

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Мінеральні ресурси Карпатської України*

У звязку з проголошенням автономії Карпатської України значно зріс інтерес до питання про господарське майбутнє та розвиток цього краю. Побіч поважних і обєктивних уваг щодо цих питань, виринуло, на жаль, теж чимало досить фантастичних оповідань про природні мінеральні багатства Підкарпаття. Хоч твереза дійсність буває завсіди менш приємна, ніж вільна мрія, то в практичному житті доводиться рахуватися лише з дійсністю. Отже тому буде корисним поставити всі розмови про мінеральні багатства Карпатської України на реальний ґрунт.

Є правда, що коли ми хочемо мати уяву про господарське значіння мінеральних ресурсів якогось краю, не мусимо надавати великого значіння тому, наскільки багатства використовується зараз, за сучасних обставин, чи навіть може й зовсім їх не використовується. Але зате мусимо дуже докладно ознайомитися з тим, які мінеральні скарби переховує природа цього краю у своїм нутрі та в якій кількості ці скарби там є, памятаючи, що цю кількість не може побільшити жадне зусилля людини. Тільки виходячи з цього реального пізнання, можемо скласти собі уяву про те, що могло б дати використання цих скарбів за кращих соціяльних, економічних і політичних умов та при більш інтенсивному господарюванню.

При розгляді господарського значіння мінеральних родовищ мусимо підходити дуже обережно та робити свої висновки лише на підставі детальних дослідів. Не можна ще тішитись тим, що там чи там знаходиться, наприклад, залізна руда. Вона там і справді може бути. І навіть дуже доброї якости. Але господарське значіння руди не залежить навіть стільки від її якости, як від її кількости та легкости й коштів її добування. Крім того, тут грає ролю ціла низка економічних моментів: віддаль від шляхів, від місця перерібки, від паливних джерел, ціна руди, потреба в руді, тощо.

Дуже багато залежить від структури та характеру самого родовища. Часто буває так, що добра руда знаходиться лише в горішніх верствах родовища, тоді як з глибиною якість руди значно гіршає. Іноді буває, що ліпші сорти знаходяться допіру на середній глибині. Такі властивості залежать від походження руди та підлягають певним мінеральоґічним законам. Так само значіння родовища дуже залежить від ґеольоґічних умов уложення родовища в сусідніх гірнинах. Родовище може мати характер правильної жили (поземої, торчової або скісної); може бути зовсім неправильним ложиськом; може мати характер вер-

*) Передрук зі зб. »Карпатська Україна« т. І. Подєбради, 1939., за дозволом, зі змінами й доповненнями автора. — Ред. К. Р.

стви; частина родовища може бути близько від поверхні, друга частина (скажімо, навіть краща) може бути дуже глибоко і т. д., і т. д. Все це знову залежить від походження родовища та від ґеольоґічної структури оточення. І ці всі явища висвітлюються певними мінеральоґічно-ґеольоґічними законами, які дозволяють нам наперед відгадувати економічну вартість родовища.

Отже, для того, щоб мати вірну уяву про вартість родовища руди або іншої корисної копалини, треба добре знати всі його прикмети, себто родовище мусить бути добре досліджене.

Коли після цих попередніх міркувань звернемося до питання мінеральних ресурсів Карпатської України, то перше, що нас тут вразить, це дуже мала досліденість її території з цього боку. Маємо тут деякі старі (мадярські з 60—80-их років минулого століття) уваги; маємо теж вже і деякі нові (чехословацькі) експертизи. Але ці останні торкаються лише поодиноких питань та охоплюють дуже малі області. Отже покищо про мінеральні ресурси Карпатської України можна говорити лише з певною резервою. Загально говорячи, — і це мусить бути дуже виразно підкреслене, — мінеральні ресурси Карпатської України потребують ще свого плянового дослідження. Треба перевести й реґістрацію усіх до тепер знаних родовищ руд, корисних копалин та мінеральних джерел а, де цього треба, зробити відповідні досліди. При цьому, по взірцю инших держав, треба відразу дбати того, щоб усі праці та розвідки, що робитимуться на родовищах, були подавані з результатами до відома відповідного уряду. Так буде зібраний нарешті точний матеріял, потрібний для перегляду цілости економічних перспектив для контролі експльоатації природнього багатства Карпатської України.

Багатство рудами та іншими корисними копалинами кожного краю є в прямій залежності від загальної ґеольоґічної структури краю. В цьому відношенні, для цілей загального перегляду, Карпатську Україну можна поділити на дві частини: 1. північну й північно-східню, вздовж головного гребеня Карпат та 2. південно-західню, що лежить ближче до угорської низини.

Північну та північно-східню частину творить головно т. зв. „фліш", зложений з ріжних пісковиків та мулистих лупаків (третичного та крейдового віку). Місцями у „фліші" виступають менші острови вапняків. Частина південно-західня має далеко ріжноманітнішу структуру. Область від Ужгороду аж до Хусту складається з молодих (неоґен) вульканічних гірнин та їх туфів (андезит, ріоліт). Від Хусту аж до Апші знову набирають переваги молоді (третичні) седименти а, зрештою, на сході на Мармарощині (Рахів-Требушани) виступає остров кристалічних лупаків (ґнейси, крист, вапняки, тощо).

Щодо руд та інших корисних копалин, то вони здебільшого звязані саме з південною та південно-східньою частиною Карпатської України. Північно-східня частина — хоч вона й менше досліджена — вже після своєї ґеольоґічної будови не залишає багато

місця для надій, що тут знайдуться якісь визначніші мінеральні багатства.

Після цих загальних уваг спробуємо коротко зхарактеризувати родовища найважніших руд та інших корисних копалин Карпатської України.

С і л ь камяна, про яку можна сказати, що вона є найважнішою — а нині, навіть майже одинокою з господарського погляду позитивно використовуваною копалиною Карпатської України, добувається нині в Мармароській Солотвині й є одиноким родовищем камяної соли в цілій Чехо-Словацькій республиці (коли не рахувати маленького родовища біля Пряшева). Сіль творить тут ґрандіозний пень, що лежить на глибині 8—30 метрів від поверхні. Його довжина — 2160 метрів, а ширина — 1700 метрів. Зараз працюють на глибині вже більше як 150 метрів, але дна родовища ще не досягнено. Солотвинська сіль визначається рідкісною чистотою; переслоєння мулу зустрічаються лише в деяких місцях, головно по краях пня. Щоб уявити собі сьогоднішнє господарське значіння карпатсько-української соли, вистарчить сказати, що тут працює 900 робітників та здобувається щодня понад 40 ваґонів соли.

Солотвинське соляне родовище знаходиться в муловито-піскуватих седиментах міоценового віку, себто має анальоґічні умови ґеольоґічного уложення, як і сусідні родовища в Галичині.

Солоноваті горизонти тягнуться правдоподібно через цілу Карпатську Україну, від Пряшова аж до Солотвини, де переходять на румунську територію. Присутність підземних соляних родовищ виявляється низкою соляних джерел, між якими багато має такий значний обсяг соли, що місцеве населення вживає цієї ропи замісць готової соли (Вишков, Свалява, Апша). На підставі присутности таких соляних джерел вже раніше (1851) шукали підземні соляні родовища в ріжних місцевостях Підкарпаття, а біля Солоного дійсно таке родовище знайшли на глибині 38 метрів. Але тут сіль є досить занечищена верствами мулу, а тому це родовище не експлуатується.

Солотвинське соляне родовище навіть при ще більшому підвищенні інтенсивности експлуатації на багато літ цілком і певно забезпечує потребу в солі цілої Чехо-Словацької республіки. Крім того для Карпатської України залишається оправданою надія на те, що тут можуть бути знайдені ще й нові багаті родовища соли.

З а л і з н а р у д а — здобувалася на терені Карпатської України вже з давніх часів, навіть в кількох місцях, і перероблювалася в маленьких гутах на залізо. Але з бігом часу поступенно копальні підупали, а гути припинили свою працю.

Залізна руда знаходиться в Карпатській Україні в дуже багатьох місцях, власне в цілій південно-західній її частині від Ужгороду аж до Рахова. Дуже густо розпорошені дрібні родовища залізної руди між Мукачевом і Хустом, а саме: Холодне, Загаття,

Брід, Ільниця, Білки, Довге, Озій, Малий Раковець, Ракосів, Криве, Вишково та інші.

Рудним мінералом є головно бурий залізняк (лімоніт), який в багатьох родовищах в спідніших частинах заступлений сидеритом. Тамошня руда містить в собі 20—40% заліза (металю) й лише виїмково трапляються поклади з більшим відсотком заліза.

Родовища заліз знаходяться головно в андезитових туфах та туфітах і ґенетично вязані з поствульканічними процесами, що допроваджували ерупцію андезитів. Розходиться головно про жили та гнізда (ложиська) піриту або сидериту, які в горішніх верствах, наслідком оксидації, перемінюються в лімоніт (рудий залізняк). На деяких жилах — особливо в південній частині цього району (біля Хусту) — крім піриту, знаходиться в більшій кількості ґаленіт (Вишково). Тому тут колись добували о л и в о, а навіть вже і в новіших часах робилися спроби поновити це добування, але спроби проте не привели до позитивних вислідів.

Залізні руди подібних властивостей знаходяться і між Середнім та Анталовцями, де навіть існувала висока піч, що перепрацьовувала головно ілавські та волоскопські руди.

Другий район, з багатьма дрібними родовищами залізної руди, лежить між Кобилецькою Поляною — Раховом — Требушанами. Тут нараховують біля 30 дрібних родовищ. Залізна руда зустрічається в ріжних гірнинах і здається переважно є знов таки продуктом оксидації піритових жил та імпреґнацій. Рудний мінерал — знову бурий залізняк, але в деяких місцях зауважено і гематит.

Загально беручи родовища залізної руди в Карпатській Україні, не дивлячись на їх численність, не визначаються ані високою якістю руди, ані її кількістю. Не дивлячись на це, можна все ж думати, що при розумному використанні місцевих умов та при малому розмірі підприємств, експлуатація деяких родовищ залізної руди могла б навіть і рентуватися, зокрема там, де залізна руда знаходиться поруч з родовищами вугілля.

На кількох місцях південно-східньої частини Карпатської України зустрічаються індіції з о л о т а (в піритових жилах або в пропилітизованому ріоліту). Спроби його добування були роблені вже і після війни, але не осягли бажаних результатів.

З інших металевих руд можна ще пригадати руди м а р г а н ц ь о в і, що зустрічаються в нижньому току ріки Тиси (ширші околиці Требушан). О цих родовищах зараз ще немає ніяких ближчих даних, які б дозволяли оцінити їх економічне значіння.

В у г і л л я, що знаходиться на терені Карпатської України, є назагал вугіллям третичним (неоґен), і то переважно руде (ліґніт); а частково також чорне, блискуче. Вугілля знаходиться на дуже багатьох місцях вздовж південно-західнього краю Карпатської України, де можна більше-менше визначити такі райони: 1. Апша — Нересниця — Новоселиці — Вугля, 2. Тячів — Вишково

— Хуст та З. в околицях Середнього (Ільниця, Білки, Довге...). Цілковито складається враження, що вугляні шари тягнуться від Апші аж до Антоловець і в багатьох місцях, очевидно, прикриваються молодшими андезитовими туфами.

Здається, що вугілля знаходиться в двох ґеольоґічно трохи відділених шарах. В одному шарі (мабуть молодшому), знаходиться вугілля буре (ліґніт) невисокої якости. Місцями воно творить кілька рівнобіжних верств з загальною могутністю аж до 3-х метрів. В другому вугляному шарі (правдоподібно ґеольоґічно старшому) знаходиться вугілля чорне, блискуче, дуже високої вигрівности. Але це вугілля не творить більше-менше правильних верств, а зустрічається у формі витягнених сочок часто порушуваних та мало могутніх.

З огляду ось на ці умови залягання вугляних шарів та також на якість вугілля промислове значіння карпатського вугілля не можна переоцінювати. Але все ж при розумному використанні місцевих обставин можна знайти вжиток і для цього вугілля. Здається, що нині вже вирішено використати те вугілля, яке знаходиться біля Ільниці, для потреб проєктованої місцевої електрівні. В поодиноких випадках вугілля можна було б вжити і для інших місцевих потреб (наприклад, в звязку з використанням залізної руди та ін.).

Крім вугілля, на кількох місцях Карпатської України знаходиться т о р ф. Найбільше родовище торфу в Чорному мочарі відійшло до Угорщини, але все ж залишилися ще досить значні родовища з торфом доброї якости: наприклад торфовища на правому березі Тереблі біля Синевіру (могутність 2—3 метри), біля Німецької Мокрої та інде. Можливість місцевого використання цих торфовищ рівнож слід мати на увазі.

Н а ф т а. Вже давно було зауважено, що північна Карпатська Україна має анальоґічну ґеольоґічну будову, як і нафтоносні області в сусідній Галичині. В кількох місцях Карпатської України знаходяться дуже виразні індиції присутности нафти в певних ґеольоґічних верствах. За такі надійні місця можна вважати Луги біля Ужоку та струмок Стебна біля Ясині. В обох цих місцях робилися свердловини вже наприкінці минулого століття. Постепенно тут чергувалися ріжні підприємці, як поодинокі особи, так і товариства з мадярським та іншим капіталом. Ча-від часу тут здобувано й певну кількість нафти, але праці ніколи не провадилися систематично та не доводилися до кінця, а тому й головного нафтоносного горизонту (спідній еоцен) ніколи не було осягнено.

В новішій добі праці біля Ужоку та Ясині знову був обновив чехо-словацький уряд. Свердловина біля Ясіня була доведена до глибини 1200 метрів, але без позитивних результатів. Попередні ґеольоґічні розвідки та необхідне мапування було переведено теж в околицях Нересниці та біля Солотвинських копалень.

Отже питання нафти в Карпатській Україні залишається ще й на сьогодні не розвязаним. Дальші досліди вимагають дорогої систематичної праці, а головно дуже великих інвестицій, звязаних з пробними свердловинами.

З інших корисних копалин заслуговує на увагу родовище каоліни біля Дубринича. Каоліна тут витворилася наслідком переміни ріоліту, себто має подібне походження, що й деякі каоліни біля Берегова. Дубринецької каоліни в суміші з михаловецькою вже давно вживалося до виробу фаянсу та камяних виробів в Ужгороді.

Крім каоліни в кількох місцях в Карпатській Україні знаходяться огнетривкі мули та глини. Але не маючи під рукою докладних даних, не можемо сказати нічого певного про їх практичне значіння.

На Мармарощині знаходиться в значній кількості кремінь (жили та імпреґнації), якого, завдяки його чистоті, вже давно вживалося в місцевих шклярнях. Такі родовища кременя відомі, наприклад, на північному спаді гори Волосянки, біля Вижчих Грабаниць і т. д.

Між Терновою та Нересницями знаходиться родовище мармору (юрського), який тут навіть колись і добувався. Але наслідком деяких технічних перешкод добування недосягло більших розмірів.

Що в Карпатській Україні знаходимо в дуже великій кількости — це камяні ломи. Розходиться передовсім про два сорти каменя: пісковики в частині північній та андезити й ріоліти в південній частині. Вапняки вже в значно меншій мірі. Пісковиків з деяких ломів вживається навіть на бруси та на жорна, добре годяться вони також на ріжні будови та на плити. Андезити й ріоліти дають дуже добру жорству для будування шляхів. В долинах деяких річок знаходяться величезні запаси лобяків та гальок, яких прямо вживається на будування шляхів.

Нарешті, треба підкреслити, що Карпатська Україна є надзвичайно багата на джерела мінеральних вод, яких тут в 80-ім році минулого століття нароховувалося понад 300. Ці джерела розпорошені майже по цілій Карпатській Україні, а головно зосереджуються вони в її південній частині — від Ужгороду аж до Рахова. Ширші околиці Сваляви та Рахова, здається, визначаються найбільшою кількістю джерел.

Цих мінеральних вод вживається й до лікування, і як столової води. Між ними є багато вод алкалічних, сіркових, залізистих, тощо. Деякі джерела мають в собі значний відсоток йоду, літію, бору та ін.

В багатьох місцях лежать дрібні курорти (околиці Сваляви, Кобилянської Поляни, Рахова і т. д.), з яких чимало було дуже відомих та популярних вже майже перед 100-ма роками. І недалеко сьогоднішньої столиці Карпатської України Хусту (біля Виш-

кова) в надзвичайно гарній околиці є курорт для лікування жіночих хвороб зількома алкалічними джерелами.

Але майже й всі прочі джерела лежать в надзвичайно гарному, привабливому природньому оточенні. Мусимо пригадати, що Карпатська Україна залишається сьогодні може одиноким в Европі краєм, де природа заховалася в своїй первісній красі і недіткнена людською рукою, врятована від погубного впливу індустріялізації. До надзвичайної красоти Карпатської України спричинюється теж і характер її гірського ляндшафту, ліси, дуже рідка в Европі гірська фльора, своєрідний фолькльор і цілий ряд інших чинників. В останніх роках захоплення Карпатською Україною дуже швидко росте, і то не лише в Чехо-Словаччині, але і в інших европейських країнах.

Коли розумно підхопипти та підперти зростаючий туристичний рух та ще коли не стати при цьому на шлях американізації та нищення ориґінальности краю, а навпаки, підкреслювати та використовувати його виключну своєрідність, то тут можна дуже швидко, швидше як в кожній іншій галузі, осягнути великих економічних наслідків.

Купелі та джерела з так ріжноманітними, а часто й рідкісними водами, положені в чудовій, ніби створеній для лікування та відпочинку країні — якщо звернути на них трохи уваги та зробити деяку пропаґанду, — можуть дуже добре допомогти успішному та швидкому розвою туристичного руху в Карпатській Україні.

Я особисто гадаю, що саме використання мінеральних вод та поширення туристичного руху принесе Карпатській Україні найбільший економічний успіх.

др. Олександер Орлов
доцент Карлового Університету

Кріза в Сполучених Державах Америки

II. СПРОБИ ПОДОЛАТИ КРІЗУ*).

Нова епоха в американськім господарстві. Всі закони Рузвельта, щодо реформи грошевої одиниці та кредиту, орґанізацій хліборобства (Agricultural Adjustement Administration, з 12. V. 1933; в скороченню »AAA«), промисловости („National Industrial Rekovery Act, в скороченню „NIRA " з 16. VI. 1933) та праці (Social Security Act, з 1935 р.), раціональної орґанізації й відродження господарства З. Д. Америки, прибрала в 1933 р. назву „New Deal**)

В ідеольоґічнім розумінню New Deal значить заведення раціонального плянового господарювання на місце вільного, тоб-то New Deal є протилежністю laissez faire, laissez passer Іншими словами Рузвельт старається завести кермоване господарювання, économie dirigée, за виразом Рузвельта: planned economy (»раціональну економію«).

---

*) Перший розділ цієї праці — гл. в »К. Р.« за лютень б. р. — Ред.

**) „New Deal" (чит. »Ню Діл«) вираз, який не піддається точному перекладу. В буквальному змислі значить »нова сила«, »новий порядок«.

В своїй праці „Looking Forward" (»Погляд до будуччини« вид. 1933 р.) Рузвельт захищає рівноправність, що мала би привести країну до здійснення принципів Джеферсона. Рузвельт не йде до державного соціялізму, але твердить, що необхідно примінити авторітет держави »кожного разу, коли правительство буде примушене інтервеніювати, щоби привести до гармонії ріжні частини економічної структури країни, реалізувати справжній захист інтересів не лише ріжних частин великої країни, але рівнож і економічних одиниць та ріжних уґрупован**ь**, які входять в склад цих одиниць. Поліпшуючі заходи мусять бути примінені до всіх, а проєкти реформ — вироблені на засадах одного спільного життя, охоплюючого як сильних, так і слабих«.

В той час, як економічне життя Америки зносило панування плютократії, кероване оліґархією, зложеною з кількох тисяч осіб, Рузвельт вимагає співпраці всіх соціяльних верств і відмовляє „Big businessmen" — маґнатам великих прибутків, фінансовим товариствам право панувати над нацією. Політично-економічна система, нормуюча життя великого народу, має справедливо обслуговувати більшість, а не бути під батогом незначної меншини упривілейованих. В часі, що вимагає надзвичайно суворої дисципліни, обниження прав людини може, очовидно, наступити, але це не є правдивою ціллю інтервенції; тут йде про краще зрозуміле скріплення одиниці і запевнення їй економічних прав.

Так розпочав автор свій »Погляд до будуччини«, протиставляючи панування 5-ти тисяч щасливців оліґархічного режіму робітничій масі всіх катеґорій. Середні верстви населення, оскільки вони були причасні, в Америці, до величезного розцвіту, не терпіли ще від самої політичної нерівности. А як велика кріза, поглиблюючись, відкрила їм очі на всі недостачі пануючої системи, члени свобідних професій, техніки, урядовці, хлібороби-фармери, інтеліґенція, фахівці, які дуже потерпіли, втратили віру в старі методи, що привели їх до нужди. Критика Рузвельта була скерована не тільки проти режіму Hoover'a, але предметом дискусій стала й ціла економічно-суспільна структура кризи. І коли президент Рузвельт здобув стільки прихильників, то тому, що його обіцянки, місцями трохи неясні й містичні, подавали надію на повну зміну. Американській нарід очікував чогось нового, бо вимагав чогось нового...

При переведенню New Deal в життя Рузвельт інспірується найновішими економічними теоріями. Він скупчує біля себе відповідні наукові сили „Brain Trust" (»Мозковий трест« дорадчу раду). В склад цієї дорадчої ради входять переважно прихильники наукових теорій проф. Irving Fisher'a знаного американського економіста, а саме: проф. Moley, A. Pearson, Tugwell, Berll, Warren і інші. Сам Irving Fisher прославився своєю квантитативною теорією та звязаними з нею теоріями про ціни, ринки збуту, закупочну силу і т. д.

З головних теоретичних підстав інспірованих „Brain Trust"-ом слід відмітити науку про ціни, золото та закупочну силу.

»Економічний розвиток — кажуть проф. G. Warren і Fr. Pearson — в своїй „Gold and Prices" — є завше злучений зі скількістю золота, яке находиться в світовім обігу; сталість цін буде забезпечена лише тоді, як збільзбільшення грошевого запасу золота йтиме точно рівнобіжно до зросту продукції«. (Так висловилися навіть американські представники на світовій економічній конференції в Льондоні в 1933 р.). Ця теорія зводилась до найпростішого висновку, що кожна Держава може усталювати рівень своїх цін, усталюючи ціну золота в національній валюті. Инакше кажучи, ціни товарів зростають — по думці тих теоретиків — точно у відворотньому відношенню до зменшення містоти золота в грошевій одиниці: вистарчить, приміром, здевалювати на 10 проц. доляр, щоби загальний рівень цін автоматично підскочив на 10 проц.! Вважаю зайвим довше зупинятись на ілюзоричности цієї теорії, яка була широко обговорювана вченими протягом останніх літ. Пригадую її лише тому, що на ній базується Рузвельт коли заводить „the rubber dollar" — (»елястичний доляр«).

Другою домінуючою теорією, одушевляючою New Deal Рузвельта, є закупочна сила населення. Теза цеї теорії рівнож відома: чим більший дохід населення, тим краще просперує господарство, або инакше: інфляція доходу викликує оживлення господарського життя. Акція Рузвельта прямує власне до цієї інфляції доходу: він старається збільшити закупочну силу хлібороба-фармера (шляхом піднесення цін хліборобських продуктів), промисловця (шляхом постачання замовлень) та робітника (шляхом підшукання праці, а головно, забезпеченням нормальної платні робітникам).

Осягнення рівноваги між хліборобськими цінами і промисловими, з одного боку, і осягнення певної сталости споживчих цін, з другого, має сприяти нормальному розвитку господарства. Головною метою плянової господарки (économie dirigée, planned economy) є уникання раптових ухилів як в бік надмірного добробуту (чи „boom“. як кажуть американці), так і в бік депресії, чи кризи. У вільнім, ліберальнім господарстві, кризи неминучі; вони тут відограють ролю оздоровлюючого чинника, завдяки якому слабі підприємства, (що працюють зле, або народились за ненормальних часів) зникають, а витримують лише сильніші. Таке оздоровлення господарства відбувається автоматично. Плянова господарка виступає проти цього автоматизму, діючого зі страшними матеріяльними шкодами для господарства. Лише уникнення кріз забезпечуватиме нормальний розвій господарського і соціяльного добробуту.

Зміст New Deal. New Deal Рузвельта прямує до: 1. піднесення сили закупочної хлібороба-фармера шляхом підвишки цін на хліборобські продукти — і то двома способами: А) шляхом девалюації доляра, яка тягне за собою зріст в національній валюті цін усіх експортових продуктів (Сп. Держави експортують: 50 процент продукції бавовни; збіжжа — 13 проц); В) шляхом зменшення продукції: земельний закон (Agricultural Adjustment Act, чи »ААА«) передбачає постепенне зменшення засівної площі. В цьому випадку хлібороб-фармер дістає від держави пропорціональне відшкодовання зі спеціяльного фонду поповнюваного податком (таксою), т. зв. processing tax від першого ступня перерібки хліборобських продуктів (млини, бойні, ткацькі фабрики і т. п.).

2. Зменшення довгів хліборобів-фармерів згаданим земельним законом »ААА«. Держава ґарантує сплачення хліборобських довгів в розмірі 2.300 міліонів $. Кредиторам дається т. ч. змога видістати певну частину своїх »заморожених« позичок. При цьому уряд звертає увагу на ріжницю купної сили доляра в часі затягнення позички і в часі її сплачення. А для вирівнання тої несправедливости, держава старається звести закупочну силу доляра до рівня 1926 року.

3. Лімітування цін продажу промислових продуктів. Цим шляхом держава старається зменшити диспарітет між цінами за хліборобські продукти і промислові.

4. Збільшення числа працюючих шляхом зменшення загального числа годин праці. (Слід підкреслити ріжницю між французьким законом про 40 годинний тиждень праці і цим розпорядком Рузвельта: тут мова про фактичне розділення праці поміж більше число осіб, тоді як у законі про 40 годинний тиждень праці йде про правне означення часу праці (без огляду на кількість праці в даний момент).

5. Зрівнання та означення мінімум заробітньої платні в той спосіб, щоби закупочна сила робітника не зменшилася з причини зросту цін на споживчі продукти та забезпечувала йому »приличний«, »нормальний« заробіток, дозволяючий вести »комфортне життя« (слід підкреслити, що Рузвельт не старається забезпечити »високу платню«, якою славився американський робітник до великої кризи. Рузвельт прямує до збільшення »payroll«, тобто збільшення загальної суми, призначеної на робочі руки. Рузвельт виступає проти т. зв. »залізного закона«).

6. Національної орґанізації промисловости. Промисловий закон — National industrial Recovery Act, тобто „NIRA" приписує: А) обєднання промисловців і торговців у фахові (за поодинокими галузями) картелі; В) заборону нельояльної конкуренції — unfair trade practices, вимагаючи виконання спеціяльних статутів: — „Codes of fair competition" Приписуючи обєднання промисловців і торговців в картелі, держава хоче дати їм змогу краще зорґанізувати продукцію, зменшити видатки, сполучені з продажжю, і тут шукати відшкодування за підвишку заробітньої платні.

Оцю схематичну аналізу New Deal, що торкається змісту, треба доповнити виглядом зовнішньої його форми, чи самої орґанізації.

„N. R. A" Для переведення в життя реформ Рузвельта — „New Deal" основано велике число, до півсотні, нових установ. Неможливо їх всіх тут перечислити навіть під тими скороченнями, що їх уживають і плутають самі американці.

Центральною адміністрацією New Deal є „N.R.A" — „National Recovery Administration, яка поділяється на 24 секції. На чолі „N.R.A." стоїть адміністратор, фактичний диктатор цілого господарства, призначений президентом. (Першим адміністратором був ґенерал Джонсон).

Головною задачею „N.R A." було випрацювання згаданих »кодексів« („codes"), тобто певних статутів для кожної галузі промисловости. Тому, що випрацьовання статутів вимагало багато часу (якого було мало, бо все горіло) „N.R.A. розсилав підприємцям взірець статуту — „blanket code". Ті, що підписували статути — „Blanket agreements" — вважались прихильниками New Deal і діставли спеціяльну відзнаку „Blue Eagle" (»Блакитний орел«) з написом: „We do our part" (»Ми виконуєм наш обовязок«).

Зі змісту „Blanket codes" заслуговують уваги такі найголовніші точки зобовязань, що їх приймали до виконання підприємці, а саме: не затруднювати дітей до 16 літ; не заставляти працювати урядовців більше 40 годин на тиждень, але не спинювати підприємства в праці протягом 52 годин на тиждень; не заставляти працювати робітників більш 35 годин на тиждень і більше 8 годин на добу: платити урядовцям мінімально від 12 до 15 $ на тиждень (в залежности від місцевости й величини міст); ґарантувати робітникам мінімальні платні (в залежности від місцевости й фаху; на 1938 р. мінімум промислового робітника чинить 25—40 центів за годину); не зменшувати платні під установлений мінімум, і не збільшувати продажні ціни по над фактичні видатки. Ці клявзулі були введені до всіх статутів, одначе відповідно пристосовані до кожної галузі промислу. На загал, максімальний тиждень праці фактично не переступав 40 годин. Декотрі галузі промислу були приневолені завести ще коротший тиждень праці: так, наприклад, автомобілева — 35 год. (правда з правом збільшення до 48 год.). Велике число статутів приймали на увагу умови життя (на півночи — на півдні Сп. Д.) при в становленню платні. Крім цього кожний статут передбачав, що адміністрація підприємства буде повірена „trade association" — (»спілці шефів«), до яких входитимуть представники „NRA" (з дорадчим голосом). Статути рідко коли фіксували продажні ціни, але зобовязували »Спілку шефів« складати випрацьовані ними цінники до „NRA. та строго їх придержуватися.

Треба сказати, що до 27. червня 1938 в Сп. Д. Америки обовязував закон про 48 год. тиждень праці. А закон „Wages and Hours Bills" заводить леґальний 40-годинний тиждень праці, починаючи лише від 1940 року, а до того часу законний тиждень праці виносив 45 години в 1938 і 42 години в 1939.

Епоха Ню Діл: перспективи та зміни правного порядку. Американська конституція 1787 року була великою історичною датою для американського народу.

Вона забезпечувала розвій 48 Сп. Держав, які з великою гордістю і заздрістю берегли її від найменших ухилів. З трьох засадничих орґанів республики — законодавчого, виконавчого і судового — американська конституція дає першенство судовому.

Тут Найвищий Суд є найвищим орґаном, найвищою інстанцією: законодавчий і виконавчий орґани підлягають йому в усіх питаннях, звязаних з додержанням федеральної конституції.

Реформи Рузвельта — противно, своєю тенденцією були централістичні; головно »ААА« і „NIRA“ Незважаючи на великий успіх, вони були кінець-кінець анульовані найвищим судом („NIRA“ — 27. V. 1935, а »ААА« — 6. І. 1936), інакше кажучи признані протиконституційними, і то лише тому, що були антіфедеральними, централістичними.

Правний провал New Deal Рузвельта перед Найвищим судом не привів одначе до його фактичного занепаду. З неґативним рішенням Найвищого суду New Deal пережив критичний період лише під правним оглядом. Одначе тут слід підкреслити той факт, що Найвищий суд, не зважаючи на всю нехіть до радикальних новни Рузвельта, не міг проголосити недійсним всі його реформи разом взяті (як одну цілість); це свідчить про правничу зручність, з якою були редаґовані закони New Deal.

З правним провалом „NIRA“ і „ААА„ Рузвельт зістав на початку 1936 р. позбавлений двох найголовніших підстав своєї реформи. Але тріюмфальні перевибори президента в листопаді того ж року (за ним голосувало 46 Держав на 48), дали йому величезний атут в дальшому змаганні за свій New Deal. На скасування „NIRA“ Рузвельт відповів внесенням нових проєктів закону з тим же змістом, лише з додатком у формі заклику до підприємців виконувати добровільно обовязки, що їх вони приняли на себе разом зі статутом про льояльну конкуренцію – „Codes of fair Competition“. Згодом „NIRA“ заступив „National Labor Relation Act“, (чи Wagner Act“. а „NRA“ – National Labor Relation Board“).

Щось подібного сталося з »ААА« (з 12. V. 1935 і модифікованого 14. VIII. 1935). На місце системи премій (з фонду поповнюваного „processing tax-ою, яку тепер скасовано) — за зменшення посівної площі, уводиться згодом новий принціп, що до управи й звальоризовання землі, тобто »А.А.А« доповнює новий земельний закон „Soil conservation Act“ (з 27. IV. 1935). І хоч оба ці закони — »А.А.А.« і „Soil conservation Act“ були анульовані Найвищим Судом 6. І. 1936, то одначе їх заступлено одним федеральним законом: „Soil conservation and Domestic Allotment Act“, — який увійшов в життя 1. III. 1936. Відтак цей закон від 1. І. 1938 з федерального перемінено в 48 (за числом Сп. Д. А.) подібних законів; коротко кажучи »А.А.А.« перетворюється в »48.А.А.А.«.

Після такої, переважно формальної переміни головних законів New Deal – „N I.R.A“ і »А.А.А.«, цебто переміни централізму на формальний децентралізм, — Рузвельт зі звичайною для нього енерґією, приступає до боротьби з Найвищим Судом. В лютім 1937 р. він предкладає парляменту закон про обмеження віку членів Найвищого Суду (досі членство в Н. Суді є досмертне). Але парлямент не пішов Рузвельтові на уступки: його проєкт великою більшістю відкинено. Подібний неуспіх зустрічає Рузвельта і на весні 1938 р. в справі його проєкту закону про реорґанізацію й координацію федеральної адміністрації. З приводу цього проєкту, Рузвельта почали називати »неамериканцем«, »фашистом«, »диктатором«. Не зважаючи на неуспіх своїх змагань за централізм, Рузвельт непохитно прямує до переведення в життя своїх основних ідей, що до розбудови соціяльно-економічного життя Сп. Д. Америки. (д. б.).

Д. Пісначевський.

КООП. ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Загальна і фахова освіта працівників української і польської кооперації

Праця над вишколом і дошколом кооперативних працівників у нас ведеться від самого початку повоєнної доби, одначе не систематично, доволі доривочно. Щойно в останньому році (1938) вдалося довести до заснування першої школи підготови працівників для потреб льокальних кооператив (в Яворові) і середньої школи ліцеального типу для підготови працівників для більших кооп. установ. Одначе це ще далеко не вирішує справи, зокрема коли йде про потреби кооператив першого ступня.

Плянова праця над вишколом вимагає попереднього пізнання сучасного стану підготови робітників кооперації.

Працівників кооператив треба поділити на дві ґрупи:

а) Членів управ кооп. установ (елємент в більшости доходячий, громадянський);

б) Працівників в тісному розумінні, себто особи, для яких праця у кооперативі є професією і головним джерелом доходу на прожиття.

Справа вишколу першої ґрупи (членів управ) межує досить близько із справою загальної кооп. пропаґанди; все ж таки матимемо на думці і відносно цих осіб не саме лиш ідеольоґічне освідомлення, а й фаховий вишкіл у тих адміністраційних функціях, що їх членам управи приходиться виконувати.

Я сказав, що в ділянці вишколу працівників стоїмо на загал погано. Це не тільки обсервація; факт цей доказують цифри. Маю на думці вислід анкетного обслідування, що його перевів для цілої кооперації на терені Польщі „Кооперативний Науковий Інститут" у Варшаві. У цій анкеті, як відомо, взяла участь також наша кооперація; маємо готові її висліди у публікації згаданого Інституту п. з. „Struktura zatrudnienia pracowników spółdzieln związkowych. T. I i II. Warszawa, 1937.

Анкета подає стан на конець 1935 року. Користуючись її даними, будемо, де це можливо, наводити для порівнання інформації про стан у анальоґічних польських кооперативних орґанізаціях.

Висліди анкети даються зібрати у кілька ґруп, після родів кооператив.

1. Міські споживчі кооперативи.

Ч л е н и у п р а в. Нижче подане табеляричне зіставлення дає погляд на загальну і фахову освіту членів управ по наших міських

*) Перший розподіл — з реферату на тему »Вишкіл і дошкіл кооп. працівників«, що його мав автор дня 4. II. ц. р. у Т-ві Укр. Кооператорів у Львові.

споживчих кооперативах і тих, що їх обєднує союз польської спож. кооперації „Сполем". Цифри без скобок подають загальну освіту, цифри у скобках — освіту фахову; а саме, зібрано тут усі фахові школи і курси разом. Анкета зводить фахову освіту до 4-ох рубрик: кооп. школи, фахові школи, взагалі фахові і спеціяльно кооперативні курси. Ми уважаємо, що всі ці роди фахового вишколу можна стягнути в одну позицію, тому, що в практиці їх не легко виразно розмежувати; ми подаємо цю суму у скобках, побіч цифри заг. освіти.

Таким чином стан освіти членів управ виглядає ось так*):

	РСУК	Сполем
без 7-клясової школи	10,0% (—)	3,1% (0,8%)
з нижчою школою	53,0% (12,1%)	45,1% (18,0%)
з середньою школою	22,0% (12,3%)	39,2% (16,1%)
з вищою школою	15,0% (—)	12,6% (—)
	100,0% (24,4%)	100,0% (34,9%)

З порівнання чисел бачимо, що наші кооперативи мають між членами управ більше, як кооп-ви Сполем осіб з вищою освітою, зате значно менший відсоток осіб зі середньою школою. В катеґорії нижчої освіти стоїмо також гірше, бо маємо більший відсоток осіб без закінченої 7-клясової народньої школи.

(Анкета КНІ має цю, на наш погляд, недостачу, що не робить ріжниці між 7-літньою і 4-літньою нар. школою, тільки трактує всі особи без 7-літки за особи „без шкільної освіти". Нам було би важно і цікаво знати, кілько є в нас осіб взагалі без шкіл, навіть без 4-літньої; на жаль інформацій таких не має також власна статистика РСУК).

Що до фахового вишколу — то у нас є загально 24,4%, у Сполем більше, бо 34,9% членів управ з якоюсь фаховою школою, або курсом. Під цим оглядом, як бачимо, є у нас багато до зроблення.

Факт, що у ґрупі вищої освіти маємо перевагу, можна собі пояснити тим, що наша міська споживча кооперація соціяльним складом свого членства є більше інтеліґентсько-міщанська, отже участь інтеліґенції тут відбивається відносно більше, як у польській міській спож. кооперації, яка носить більше робітничий характер, з меншою відсотково ролею інтеліґенції в керуючих орґанах.

Про освіту свого урядничого персоналу (переважно ходить о книговодів!) наші міські споживчі кооп-ви не подали інформацій. Знаємо лише, що на 17 осіб в цій ґрупі було 5 з вищою освітою; відсоток значно вищий, як у кооп. „Сполем".

*) Подані у скобках числа фахової освіти треба розуміти так, що прим. із 53% осіб з нижчою школою в кооп-ах РСУК 12,1% мало фаховий вишкіл, а не мало її 40,9% (решта). Так треба читати всі дальші цифри у скобках.

Кермуючий крамничний персонал наших міських спож. кооп-ив мав такий освітній ценз:

	РСУК	Сполем
без 7-клясівки	6,6% (2,9%)	13,2% (1,3%)
нижча освіта	78,1% (23,3%)	76,3% (32,3%)
середня освіта	13,8% (8,0%)	10,4% (7,1%)
вища освіта	1,5% (1,5%)	1,1% (0,1%)
	100,0% (35,7%)	100,0% (40,8%)

На загал бачимо тут перевагу наших кооператив у ґрупі середньої і вищої освіти, а навіть деяку у ґрупі нижчої освіти. Зате має „Сполем" більше осіб з фаховим вишколом, хоч не надто велику.

Помічний крамничний персонал:

	РСУК	Сполем
без 7-клясівки	14,7% (10,9%)	8,9% (0,2%)
нижча освіта	79,7% (36,0%)	81,3% (19,6%)
середня освіта	6,2% (3,1%)	9,0% (6,5%)
	(50,0%)	(26,3%)

(У публікації КНІ є дрібні неточности; тим пояснюється прим., те, що сума відсотків у повищім зіставленні не дає 100%).

У цій ґрупі стоїмо значно краще від польських кооператив що до рівня фахової освіти, зате дещо гірше що до загальної шкільної підготови. Одначе все ще половина нашого помічного персоналу не мала ніякої фахової підготови, а значний відсоток (близько 11%) не мав закінченої 7-клясової початкової школи. В цій ділянці маємо отже ще не одного допильнувати. Можна ці проґалини заповнити через пляново орґанізований дошкіл вже практикуючих торговельних помічників та через ставлення вищих вимог до вступаючих практикантів.

Є у публікації К. Н. І. окреме зіставлення освіти крамн. персоналу для українських кооператив і порівнання його з пересічним станом у „південних воєвідствах". Ось воно:

	без 7кляс.	школи нижча	школи середня	фахові школи ниж.	фахові школи середня	курси
Пересіч у півд. воєвід.	5,8	80,7	10,2	1,8	9,8	24,7
Кооперативи РСУК	17,5	63,7	16,3	3,8	3,8	37,5

(На жаль числа тут подані дещо відбігають від чисел поданих у попередніх зіставленнях).

З повищої таблички КНІ робить такий висновок, який назагал покривається з нашим:

„Треба підчеркнути великий відсоток осіб зі середньою (загальною — К. К.) освітою в укр. кооперативах. Ті кооперативи мають також перевагу що до

відсотка осіб з кооперативними курсами. Одначе, що до фахового шкільного вишколу і загально-фахових курсів, передовсм у категорії началиників крамниць, то на перший плян висуваються обидва польські союзи" (Сполем і Союз військових кооператив, — К. К.).

2. Молочарські кооперативи.

Освіта членів управ. В цій катеґорії працівників молоч. кооперації мали ми (в кооп. РСУК) у 1935 році 22,7% осіб без закінченої 7-літньої нар. школи (між ними було 2,6% з курсами). У молочарнях польського „Звйонзку Спулдзєльні Рольнічих і Зар. Ґосподарчих" було осіб без 7-клясівки 27,8% (між ними з курсами 2,6%). На цю ріжницю впливає великий відсоток людей з нижчою освітою в б. Конґресівці і т. зв. східних воєвідствах. Дальші подробиці видно з табелі:

	РСУК	ЗСР
без 7-клясівки	22,7% (2,6%)	27,8% (2,6%)
нижча школа	50,9% (18,2%)	51,3% (11,1%)
середня школа	13,0% (8,2%)	14,3% (6,1%)
вища школа	13,4% (?)	6,3% (?)
	(29,0%)	(19,8%)

На загал порівнання дає для нас корисний вислід. Рівень освіти наших членів управ не нижчий, як у польській кооперації, а осіб з вищою освітою маємо відносно двічі більше. Осіб з фаховим вишколом маємо також більший відсоток.

Керівничий технічний персонал:

	РСУК	ЗСР
без 7-літки	23,9% (8,7%)	14,7% (4,6%)
з нижчою школою	54,3% (25,0%)	67,5% (53,8%)
з середньою школою	19,6% (20,7%)	16,4% (17,8%)
з вищою школою	2,2% (—)	1,4% (0,3%)
	(54,4%)	(76,5%)

Впадає в око велика перевага ЗСР, щодо фахового вишколу осіб з нижчою освітою (у нас 25%, у ЗСР 53,8% осіб з фаховою школою або курсами). Подібне явище стверджує також порівнання наших кооп-ив з пересіччю південних воєвідств.

Помічний технічний персонал: без 7-клясової школи у нас є більший відсоток, як у ЗСР (43,9% проти 31,5%); тому з закінченою нижчою школою у нас менше (55% проти 66%); також менше із середньою (0,9% проти 1,7%), а більше з вищою (0,2% проти 0). З фаховим вишколом справа стояла так: серед осіб без 7-клясівки — у нас з фаховими курсами 6,4%

(проти 1,8%); в особах з закінченою нижчою освітою і курсами у нас 10% (проти 6,2%); між особами зі середньою освітою і фах. курсами однаково (0,2% і 0,2%). На загал у нас з фаховим вишколом ліпше, як у ЗСР. Табелярично це виглядає так:

	РСУК		ЗСР	
без 7-клясівки	43,9%	(6,4%)	31,5%	(1,8%)
з нижчою школою	55,0%	(10,0%)	66,0%	(6,2%)
з середньою школою	0,9%	(0,2%)	1,7%	(0,2%)
з вищою школою	0,2%	—	0	—
		(16,6%)		(8,2%)

Канцлєрські урядовці (це головно книговоди). У цій ґрупі у нас було чимало осіб з вищою освітою (у нас 23,3% проти всього 3,6% у ЗСР). Зате зі середньою освітою у нас дещо менший відсоток (33,3% проти 36,8), також менше у нас осіб зі закінченою 7-клясівкою: у нас 36,7%, у ЗСР — 52,9%. Без закінченої нижчої школи у нас 6,7%, у ЗСР — 5,8%.

З фаховим вишколом канц. персоналу молочарень у нас значно гірше, як у ЗСР: найнижча ґрупа освіти у нас не мала зовсім осіб з фаховими курсами, у ЗСР на 5,8% було 3,1% з курсами (отжже більше половини). У ґрупі нижчої освіти у нас було на 36,7% — 20,1% осіб з фах. вишколом (у з ЗСР на 52,9% — 33,2%, отже більше половини). У ґрупі сер. освіти на 33,3% було з фах. вишколом 20%, у ЗСР на 36,8% до 23%. У ґрупі вищої освіти у нас на 23,3% ледви 3,3% мали фаховий вишкіл, у ЗСР майже всі (на 3,6% — 3%).

В сумі у нас мало фаховий вишкіл 43,4%, у ЗСР — 62,3% канц. персоналу.

Коли зробити загальний висновок для ґрупи молочарських кооператив, то він буде наступний: стоїмо ліпше, як польська молоч. кооперація що до молочарського вишколу технічного персоналу, зате значно гірше що до фахового вишколу адміністраційного персоналу наших молочарських підприємств.

3. Сільські торговельні кооперативи.

Ґрупу наших сільських „закупочно-збутових" (давніше „господарсько-споживчих") кооператив, можна для порівнання, зіставляти з сільськими споживчими кооперативами, яких є поважне число у „Сполем" (понад 1.000). Можна це робити тому, бо згадані кооперативи „Сполем" своїм виглядом і діяльністю мало чим відбігають від наших сільських кооп. крамниць. Зіставляти наші з „господарсько-споживчими" кооперативами „Зв. Сп. Рольнічих", яких у звідомленні показано поверх сотні, не маємо рації тому, бо це не є польські, а наші таки волинські копеperативи, що

попали туди (не по своїй волі) саме у 1935 році; більше ж кооператив подібного типу ЗСР не мав і досі ще не має.

Члени управ кооп. крамниць. Подаємо нижче зіставлення для РСУК і Сполем; цифри у скобках означають кілько між відсотком даної ґрупи є осіб з закінченою фаховою школою або хоч курсом:

	РСУК	Сполем
без 7-літньої школи	54,5% (1,9%)	28,0% (1,4%)
з нижчою школою	42,4% (3,2%)	50,8% (6,3%)
з середньою школою	2,2% (0,3%)	19,4% (3,0%)
з вищою школою	0,9% (—)	1,8% (—)
	(54%)	(10,7%)

Впадає в око велика перевага кооператив Сполем у ґрупі середньої, нижчої, а також і вищої освіти. Цей останній факт можна пояснити хіба більшою участю польського духовенства в управах сільських кооператив.

Важним чинником в управлінні є книговоди. Тому анкета займається окремо їхньою освітою:

	РСУК	Сполем
без 7-клясівки	25,5% (19,1%)	8,2% (4,1%)
з нижчою школою	52,7% (18,2%)	69,4% (24,5%)
з середньою школою	18,2% (5,4%)	22,4% (6,1%)
з вищою школою	3,6% (—)	(34,7%)
	(42,7%)	

Крамничий персонал

а) керівничий:

	РСУК	Сполем*)
без 7-літньої школи	48,3% (1,8%)	3,4% (0,3%)
з нижчою школою	49,9% (4,7%)	87,3% (14,6%)
з середньою школою	1,8% (0,4%)	8,8% (3,5%)
	(6,9%)	(18,4%)

(Цікаво, що серед жінок, що управляють крамницями, є більший відсоток зі середньою освітою, як серед мущин: загально є у нас осіб зі серед. освітою 1,8%, але коли взяти саме жіноцтво, що працює як начальниці крамниць, то між ними є осіб зі середньою школою 7,3%).

б) помічний персонал крамниць:

	РСУК	Сполем
без 7-літньої школи	43,9% (—)	10,2% (0,2%)
з нижчою школою	54,6% (9,1%)	80,1% (9,2%)
з середньою школою	1,5% (—)	9,2% (4,8%)
	(9,1%)	(14,2%)

*) Дані про РСУК гл. Анкета І. том. стор. 203; дані про Сполем — там же стор. 50.

(В цифрах „Сполем" є якась похибка — на 0,5%).

Зведім підсумки, з окрема що торкається фахового вишколу працівників.

Загально, у всіх ґрупах бачимо у нас більший, чим у Сполем відсоток осіб без закінченої семилітньої народньої школи. Не є це наша вина, а тої шкільної політики, яку управляє держава, що поширює сітку 7-клясівок в першу чергу серед польського населення. Нищий рівень формальної шкільної освіти ми надрабляємо кооп. курсами: бачимо це виразно в ґрупі книговодів, де на 25,5% осіб без 7-літки є 19,1% осіб з курсами. У цій ґрупі взагалі маємо перевагу над Сполем що до фахових курсів, бо маємо осіб з курсами 42,7%, тоді як Сполем — 34,7%.

Серед крамничного персоналу маємо значно менший, як Сполем відсоток осіб зі середньою освітою (1,8% проти 8,8% серед начальників крамниць і 1,5% проти 9,2% серед помічного персоналу) — явище, що є особисто для нас загадкою. Також дуже мало ми, порівнюючи зі Сполем, зробили для фахового вишколу крамничного персоналу: в ґрупі начальників крамниць маємо всього 6,9% осіб з курсами, у Сполем є їх 18,4%. У ґрупі помічного персоналу подібне явище: у нас 9,1% осіб з курсами, у Сполем 14,2%.

М а є м о о т ж е у 1935 р о ц і 93,1% у п р а в и т е л і в к р а м н и ц ь і 90,9% п о м і ч н и к і в б е з н і я к о г о ф а х о в о г о т а і д е о л ь о ґ і ч н о г о в и ш к о л у. (Це мабуть вистарчаюче вияснення нашої біди з лядовими боргами і манками).

З повищого фактичного стану треба нам поробити відповідні практичні висновки. А вони насуваються самі.

4. Кредитові кооперативи.

а) С і л ь с ь к і (х л і б о р о б с ь к і).

Одинокими працівниками наших райфайзенок є (покищо принаймні) члени управ. Тому питання вишколу тут обмежується до вишколу тих осіб, що засідають в управах. Подаючи дотичні числа з анкети КНІ, притягнемо для порівнання стан зі Союзу Рільничих і Зар. Госп. кооп. (ЗСР). У скобках подамо відсоток осіб з фаховими курсами чи школами.

	РСУК	ЗСР
без 7-літньої школи	49,6% (—)	28,1% (1,2%)
з нижчою школою	43,5% (5,3%)	56,3% (9,3%)
з середньою школою	3,6% (1,0%)	12,4% (6,0%)
з вищою школою	3,3% (0,1%)	2,9% (—)
	(6,4%)	(16,5%)

Порівнання дає майже той самий образ, що в ґрупі сільських торговельних кооператив: у нас більший відсоток осіб без 7-літки, зате менший зі середньою школою; тільки вища освіта

у нас дещо ліпше заступлена, як у польських касах Стефчика. Що ж до фахового вишколу, то стоїмо грубо позаду кас Стефчика: у нас 6,4%, у них 16,5% членів управ з фаховими курсами.

На всякий випадок маємо в управах наших райфайзенок 93,6% осіб без ніякого фахового курсу.

Це не мусілоби бути зараз цілком неґативним явищем, якби загальний рівень освіти населення був у нас досить високий, як це є прим. на Поморі, де серед німецьких кооператив є також поверх 80% членів управ без спеціяльного фахового вишколу. На жаль однак так не є, і тому низький рівень фахового вишколу працівників наших райфайзенок треба вважати ненормальним явищем.

б) Загальні („Українбанки").

Серед членів управ наших „загальних кредитових кооператив" (себто головно наших „Укр. Кооп. Банків") було у 1935 році осіб (курси у скобках):

	РСУК		ЗСР	
без 7-клясівки	5,4%	(0,5%)	4,8%	(—)
з нижчою школою	30,9%	(12,2%)	42,0%	(11,2%)
з середньою школою	26,5%	(14,1%)	37,3%	(16,7%)
з вищою школою	37,2%	(—)	15,0%	(—)
		(26,8%)		(27,9%)

Серед службовиків Українбанків:

без 7-літньої школи	0%	(—)	0,7%	(—)
з нижчою школою	20,7%	(13,8%)	45,1%	(18,2%)
з середньою школою	67,2%	(43,1%)	50,8%	(24,5%)
з вищою школою	12,2%	(—)	2,9%	(—)
		(56,9%)		(42,7%)

Порівнання виходить назагал в нашу користь: маємо вправді відносно менше осіб зі середньою освітою (та сама загадка!), зате більше з вищою. Підготова на ріжного роду фахових школах і курсах у нас навіть дещо ліпша, як у анальоґічних кред. установах Союзу Рільн. і Зар. Госп. Кооператив.

*

Так представляється справа у кооперативах першого ступня головних чотирьох видів нашого спілчанства.

5. Кооперативні надбудови.

Що до працівників наших окружних кооп. союзів і централь, то мусимо опертися на даних статистики нашого РСУК, бо варшавська публікація не займається надбудовами. Ось що кажуть нам підрахунки РСУК (на той самий 1935 рік), для 27 окружних кооп. союзів (фахові курси у скобках):

осіб без 7-клясівки	20	(1)
осіб з нижчою школою	169	(64)
осіб з середньою школою	148	(91)
осіб з вищою школою	70	(30)
разом осіб	407	(186)

Між фаховими школами ґрупи нижчої освіти було: 7 рільн. шкіл, 22 з кооп. школою (мабуть торг. школа Р. Ш.?), 9 осіб з фах. школами взагалі, 22 осіб з кооп. курсом). У ґрупі середньої школи: 9 ос. з кооп. школою, 20 взагалі з „фах. школою", 33 з кооп. курсом, 29 з „фаховим" курсом. У ґрупі вищої освіти 30 осіб мало кооп. курс. Загально на 407 осіб мало якийнебудь фаховий вишкіл — 186 осіб.

Стан освіти у Центросоюзі був такий:

без 7-клясівки	3 осіб	(—)
з нижчою школою	31 „	(—)
з середньою школою	27 „	(20)
з вищою школою	26 „	(5)
	87 осіб	(25)

У Маслосоюзі:

без 7-клясівки	13 осіб	(—)
з нижчою школою	122 „	(10)
з середньою школою	85 „	(48)
з вищою школою	28 „	(2)
	248 осіб	(60)

У ґрупі нижчої освіти розподіл фах. освіти: 2 ос. з хлібор. школою, 7 з фах. шк. взагалі, 1 з кооп. курсом. У ґрупі середн. освіти: 12 фах. школи, 3 кооп. курс, 33 фах. курси. У ґрупі вищої освіти 2 особи з кооп. школою (мабуть Подєбрадською?).

У Народній Торговлі:

без 7-клясівки	8 осіб	(—)
з нижчою школою	131 „	(47 кооп. шк.)
з середн. школою	7 „	(1 кооп. шк.)
з вищою школою	30 „	(29 кооп. шк.?)
	176 осіб	(77)

(„Кооп. школа" у повищій статистиці це мабуть Торг. Школа Р. Ш.; що ж до рубрики „вищої освіти", то це неясна позиція).

До таких цифрових даних про стан вишколу працівників можна додати ще ось які завваги, сперті на обсервації фактичного стану:

До наших кооп. надбудов напливає елємент назагал з вистарчаючою загальною освітою (іноді навіть може забагато в нього тієї загальної, а замало спеціяльної, фахової освіти). Відсутність, до останнього року, власних кооп. шкіл примушувала ко-

операцію приймати особи часто навіть без економічного вишколу. Осіб без фахового вишколу і досі ще великий відсоток. Лихо в тім, що нема у нас ще досі загального звичаю фахово дошколювати персонал кооп. установ і то в однаковій мірі тих, що прийшли до установи без ніякого фахового вишколу, як і тих, що вправді такий вишкіл перейшли, але ж вже працюють довший час і відстають від змінених умов життя та розвитку кооп. ідеольоґії.

Потребуємо такого дошколу як в ділянці технічних (торговельних і виробничих) питань, як у ділянці кооп. ідеольоґії й свідомости. Такого дошколу потребує та молодь, що перейшла середню та вищі школи навіть більше, як молодь на селі, що перейшла тільки народню школу. Бо молодь ця була довше, як сільська під розкладаючим антисуспільним діянням офіційної школи і в більшій мірі, як сільська, відійшла психічно від природної суспільницької атмосфери, якою відзначається сільський побут. Зокрема ж, коли молодь переходила торговельні школи (а багато нашої молоді студіює у торг. школах польських, навіть жидівських), та мала доволі нагоди наслухатися антикооперативних виступів і насмішок. Це все кидає свій рефлєкс на молоді душі — навіть проти їх волі. Кооперативно-ідеольоґічний дошкіл персоналу в кооп. установах, а також технічно-фаховий є отже життєвою конечністю; на жаль у нас досі замало робиться в цьому напрямі. Що стан у нас мало вдоволяючий, про це може свідчити прим. дуже слабий попит серед кооп. працівників на кооп. пресу і книжку, дуже слаба їх участь в кооп. викладах і дискусіях, у пресі в характері дописувачів, тощо.

К. Коберський.

СЕРЕД КНИГ

ANNUAIRE INTERNATIONAL DE STATISTIQUE FORESTIÈRE 1933-35 Vol. II. Amerique. Rome, 1938 p. 201.

Другий том міжнароднього річника лісової статистики 1933—35 р. є продовженням виданого в 1936 р. першого тому, що містив у собі дані з лісової статистики Европи і Совітського Союзу. Складаючися з короткої передмови, таблички переводних коефіцієнтів ріжних місцевих одиниць міри, 98-ми таблиць з лісової статистики та таблички наукових назв деяких лісових порід Арґентини й Мехіка, цей том (як і попередній), подає відомості про площі лісів, їх приріст, стан експлуатації та ін., а також про лісовий торг держав та колоній північної й південної Америки.

Докладність лісової статистики в кожній країні стоїть у звязку з ступнем господарського впорядження лісу. Тому й не дивно, що для площ лісів в деяких країнах ми находимо в таблицях цифри в круглих десятках міліонів (Бразилія — 400 міль., Арґентина — 50 міль., Перу 40 міль.). Загалом же ціла лісова Америка відразу вражає нас в цих даних своєю монументальністю, — маючи коло 1360 міль. га лісу (Европа має 367 міль. га). Але в Америці ще більше, ніж в Европі, головну господарську вартість мають шпилькові ліси. У Північній Америці вони

входять у склад лісів Канади й Сполучених Держав та гірських лісів Мехіка, а в Південній Америці їх зустрічаємо в Арґентині, Бразилії й Чілі (головно з араукарії). Здебільшого ж південно-американські ліси належать до ріжних форм тропічних лісів, що за властивостями свого деревна не мають більшого господарського значіння. Крім того, ці ліси лише в малій мірі приступні для експлуатації, а деякі з них на значних площах являють собою лише паркові форми лісу й справжнім (злученим) лісом їх назвати не можна. Усі ці обставини пояснюють нам, чому при таких значних лісових площах торговельні обороти лісовими матеріялами порівняльно незначні. Ліси Канади й Сполучених Держав Америки, займаючи разом площу коло 565 міль. га, дають головну частину лісоторговельних оборотів Америки. Сумарна вартість лісового експорту й імпорту за 1935 р. виносила, напр., для Канади й Сполучених Держав 449,4 міль. франків, а для решти країн (з лісовою площею коло 800 міль. га) — лише 89,9 міль. га.

Дуже докладно розроблено дані про лісовий торг — в першу чергу у відношенні до Сполучених Держав та до Канади, при чім подано як грошеву вартість імпорту та експорту, так і обсяг матеріялів у кубічних мірах; в загальній таблиці для ліпшої порівняльности показано обсяг не самих матеріялів, а їх еквіваленту — тої сировини, з якої їх вироблено, себто обсяг самих дерев на пні. Цінною новиною в цьому виданні є таблиці, в яких для кожної лісоекспортової і лісоімпортової країни подано також країни ввозу американських лісових сортиментів та вивозу до Америки, із зазначенням роду й кількости товарів.

Із загальних і докладніших таблиць можна переконатися, що з лісових матеріялів головними експортовими та імпортовими матеріялами були продукти шпилькових лісів і що в американськім лісовім торгу перше місце займав пиляний ліс, а потім круглий і паповий матеріял; Канада експортувала також багато ґонту. З південних країн найбільший експорт мали Бразилія, Арґентина й Чілі, але порівняльно не великий. Головними країнами ввозу американського лісу були в першу чергу самі Сполучені Держави й Канада, а з поза-американських країн Британська Імперія, Японія й Китай. До 1931—32 рр. і Совітський Союз приймав значнішу участь в експорті до Америки (паперове дерево), але після того його експорт цілком упав.

Усі дані про торговельні обороти подаються за шість років, 1930—1935, за кожний рік зокрема, а додатково ще й за рік 1936 в порівнанні з р. 1935. Загальне порівнання табличних цифр показує, між іншим, перелім кризи в лісовім торгу в 1932—33 р., — подібно, як то виявлялося і в европейських країнах.

Ліси, задеревнені площі, злучені ліси, праліси, старинні (після рубанки) ліси, купецькі ліси, експлюатаційні або доступні для експлуатації ліси і т. ін. — все це найріжніші катеґорії лісів, що їх наводиться поруч у тих самих таблицях, — що треба, очевидно, брати на увагу при користуванні таблицями. В детальних таблицях находимо ще дальші характеристики площ залісення і наукові назви головних лісових порід. Зосібна це відноситься й до тропічних та субтропічних лісів — вогких (дощових) лісів, мантрових, галерійних, а серед не злучених форм деревної рослинности також сільвасів, кампасів та ін. Для багатьох країн подається також фітоґеоґратічна характеристика їх окремих районів із зазначенням особливостей підсоння та головних деревних форм рослинности. Запаси деревної маси, річний приріст, розміри рубанок та місцевого споживання, часом площі лісокультурних праць і рід культурних рослин, втрати від пожеж, комах та ін. — ці відомості, часом досить докладні, подаються для тих чи інших країн.

Цінним додатком до всіх таблиць є список використаних літературних джерел, що до них належать не тільки офіційні статистичні видання ріжних країн, але й деякі праці із загальної ґеоботанічної та лісоекономічної літератури.

Текст і пояснення до таблиць дано парарельно в французькій і ан-

ґлійській мовах, передмова — у французькій.

Даючи характеристику як сучасного стану американського лісового господарства, так і його потенціяльних можливостей, цей річник стане необхідним довідником для кожного, хто цікавиться загальним станом і статистикою та економікою лісівництва, а по части й для тих, хто має зацікавлення до питань лісової ґеоботаніки.

Коли порівнювати три останні випуски цього Річника (1932, 1936 і 1938), то останній том при всій тій неповноті й неточности ріжних даних, що стоять у звязку з недосконалістю самих джерел, виказує дальший поступ, даючи, при докладнім і уважнім опрацьованні всіх матеріялів, багато пояснень даних про напрям експорту й імпорту кожної країни Америки.

Цей Річник впорядковано головним редактором Ернстом Пальмґреном при співпраці нашого земляка п. Нестора Смаль-Стоцького, що приймав ближчу участь в опрацьованню й попереднього тому.

Б. Іваницький.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

НАДІЯ НА ПОВОРОТ ДО ЛІБЕРАЛЬНОЇ ГОСПОДАРКИ.

У французькому тижневику „ т Тенмпс« (з 5. II. ц. р.), п. Роберт Альтерман, віцепрезидент Союзу французьких експортових промислів пише на тему скріплення тенденцій до господарського лібералізму. Він пікреслює значіння нового анґльо-американського торговельного договору та вказує на успіхи ліберальної економічної політики у Франції. Наводимо:

»Без сумніву, що в політичній економії, якщо під лібералізмом розуміємо вільну торговельну виміну, — то лібералізм ніколи по правді не існував. Це була наче звізда, що веде тих, які пливуть по бурхливих хвилях світової економії, що наче віддалюється в міру того, як корабель до неї наближається. Навпаки, система торговельнихдоговорів, що була нормальним станом до війни, а тепер так деформується і висмівається, виграла першу частину метчу і на міжнародньому полі і на національному французькому.

Під міжнароднім оглядом важною подією був торговельний договір підписаний недавно віж Великою Британією і Злученими Державами Північної Америки.

Це велика подія,

— бо обороти між Великою Британією та Злученими Державами обнимають одну четвертину населення ґльобу, одну третину його простору та становлять 36 відсотків міждержавних оборотів світу;

— бо це перший великий вилім в угоді з Оттави з 1932 р., яка намагалась відокремити життя Британської імперії і одночасно ствердження, що угода ця була помилкою;

— бо цей довятнацятий договір підписаний п. Кордель Гюльом (америк. держ. секретар) від 1934 року є першим поважним і сильним зусиллям проти самовистарчальности (автаркії);

— бо він є одночасно і великою перепоною для клявзулі найбільшого упривілейования яку так оплюгавили протекціоналісти, а завдяки якій Франція та багато інших країв отримала тепер ірсо факто великі користи і від Американців і від Анґлійців.

І під національним оглядом виграла свій перший метч, бо уряд Далядіє в програмі обновлення нашої господарки примінює зовсім виразно засади ліберальної господарської політики.

В порівнянні з 1937-им роком дефіцит французького торговельного білянсу зменшився на 23 відсотки в номінальні вартості і на 44 відсотків у вартості в золоті. Кромі цього і у вартости і у кількостях збільшився сильно ек-

спорт харчевих продуктів та фабрикатів.

Головні причини поправи є в рівновазі французьких та світових цін, а це наслідок останніх девалюацій франка та можливости додержувати речинці достави по реформах в ділянці устрою праці«.

»Над лядою і під лядою«.

Орґан німецької споживчої кооперації „Rundschau", в числі 36 з 3. вересня м. р. підносить у передовій статті скарги з приводу деяких несолідних практик німецьких приватних купців. Показується, що при недостачі споживчих товарів, богато купців починає укривати товари, такі як товщ, свіжі овочі, ярина, заявляючи покупцям, що товару нема. Тимчасом товар є під лядою, але є він тільки для тих, що закуповують більші партії товарів і то не тільки тих, що їх брак. Також роповсюднюється звичай продавати товари не за гроші, а в обмін за інші товари, яких теж обмаль. Орґан кооперації покликується на закони, видані для подібних випадків в часі світової війни, вимагаючи щоби товари, які є на складі, були показані прилюдно, хоч у прібках, та щоби власти карали тих, що починають »ланцюхову торгівлю«.

Як бачимо, німецька кооперація починає набирати більше відваги і вступати у свою ролю чинника, що дбає про оздоровлення торгівлі.

ХРОНІКА

КАЛЬКУЛЯЦІЯ МЛИНАРСТВА.

Спираючись на деяких інформаціях »Польскі Ґосподарчей« (ч. 3.), сучасну калькуляцію праці млинів можна представити приблизно так: Для того, щоби дістати 100 кґ житньої муки 55 процентової (такий тип обовязує від листопада 1938 р.), треба змолоти 182 кґ жита; отже ґрису відходить 82 кґ.

182 кґ жита коштувало в грудні 1938 р. (14,63 зл. на варш. біржі за 100 кґ) зл. 26,60 ґр., а за 100 кґ муки млин дістав зл. 25,65, за 82 кґ ґрису (по зл. 10.75 за 100 кґ) зл. 8,82, разом отже млин одержував зл. 34,47. Грубий дохід млина: 34,47—26,60 = зл. 7,87. Це робить 28,7 пр. коштів закупу зерна.

Як на примітивний виробничий процес у млинах це зовсім добра накидка. »Польська Ґосподарча« подає зіставлення цієї накидки за ріжні місяці літ 1937 і 1938. Ось воно (у злотих):

	1937	1938
серпень	4,63	5,95
вересень	4,15	7,51
жовтень	3,82	6,95
листопад	2,88	6,60
грудень	3,12	7,87

Виходить, що калькуляція у 1938 р. була значно кориснїша, як у 1937 році.

Коли перечислити повищі числа на 100 кґ жита і відняти від зарібку те, що від вересня млин платить на оплату від перемолу, то порівнання дасть такий образ (у злотих за 100 кґ):

	1937	1938
серпень	2,55	3,27
вересень	2,28	2,18
жовтень	2,10	1,87
листопад	1,58	1,98
грудень	1,71	2,66

Тільки у вересні і жовтні накидка млинів була дещо менша, як у тих же місяцях 1937 року; зате вже у листопаді і грудні значно перевищила попередній рік, покриваючи з доброю надбавкою страту попередніх місяців.

НОВІ КНИЖКИ:

Сьогочасне й минуле. Вісник українознавства. І. Львів, Н.Т.Ш., 1939. 4⁰, ст. 136.

Звідомлення з праці Красвого господарського товариства „Сільський Господар“ за 1938 р. Львів, 1939. 8⁰, ст. 79.

Rakowski, Janusz. **Polityka inwestycyjna i planowanie inwestycji.** Warszawa, „Polska gospoparcza“, 1939. 4⁰, str. 35.

Konjunktura gospodarcza Polski w liczbach i wykresach w latach 1928—1938. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 1939. 4⁰. str. 94.

Opłata pocztowa uiszczona gotówką. Поштове оплачено готівкою

Wydaje: Rewizyjny Sojuz Ukraińskich Kooperatyw.
Redaktor: D-r Karło Koberśkyj.
Z druk. Naukowego Towarzystwa im. Szewczenka we Lwowie, ul. Czarnieckiego 26.
Видає: Ревізійний Союз Українських Ко оператив.
Редактор: Д-р Карло Коберський.
З друк. Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького 26.